

Változás

Egy ideje megváltozott az életem.

Már nem emlékszem pontosan, mikor kezdődött. A jeleket, a hozzá vezető utat viszont el tudom mondani. Vonaton utaztam. Forró júliusi délután volt, az egymással szembeni ablakok lehúzva, de még így is ragadt minden, a fojtó szagot árasztó barna műbőrhuza, a csatos-pántos szandál, a kezem, amit a vonat mosdójában sosem lehet megmosni rendesen. A levegőnek csak a bevágó szelét érezni, frissességét nem. Útitársam rövidnadrágos, műanyagpapucsos ötven körüli férfi, feketére sülve a naptól. Csak két könnyű szatyra van, a következő faluban biztosan leszáll. Aludni próbál, de a túl erős fény és a forróság zavarja. Szemben velem alighanem a felesége, telefonját nézi, néha odaszól a férfinak fontoskodó hanghordozással, amire az kelletlenül válaszol. Látszik, hogy neki mindegy, mit, csak mondjon valamit.

Egyszer csak kivágódik az ajtó, és egy *na, helló* köszönéssel jó negyvenes nő áll afülke előtt. A hellóban az „l” hangot olyan erősen megnyomta, mintha egy röpke időre a nyelve hegye fent ragadt volna a felső fogmederben. (De az „ó” is valahol nagyon mélyen végződik.) *Mi az, te nem vagy szabadságon?* – csodálkozik rá afülkében ülő nő. *Ó, ne is mondjad* – legyint a benyitó –, *a főnökömtől alig tudtam kihúzni egy hetet, mer’ hogy majd télen akar adni inkább*. Széles csípőjén, vastos lábán megfeszül a rövidnadrág, de mórrikálja magát, mint aki élvezi, hogy ez a test jutott neki. Divatosra nyírt rövid hajába bele-beletúr, amitől frufruja újra és újra a homlokába hullik.

De az is lehet, hogy kicsi, lapos műanyagflakonban lötyögő barna lé, amivel a combját csapkodja, villanyozta fel egy kis időre.

– *Oszt mondd meg, télen mit kezdjek mán velem, mindenki ilyenkor tud elmenni egy kicsit valahová összeszedni magát!* – folytatja, miközben oldalt az ajtónak dől. (Ez valahogy a bennfentesség, a mindenütt otthon vagyok érzését kelti fel.) – *Mi az az egy hét! Mán három nap el is telt, asse tudom, mivel, egy kis takarítás, egy kis gazolás a kertbe’! Oszt mingyán odavan.* Elhallgat, mert dramaturgiaiilag most a másikon

LAKATOS-FLEISZ KATALIN (1978) író, kritikus, egyetemi oktató. Kolozsváron él. Legutóbbi kötete: *A megértés parancsa. Recenziók, kritikák* (Szászfenes, 2023, Limes).

a sor. A másik nő erre mérsékelt felháborodással valóban meg is szólal, hogy *hát ilyenek ezek a főnökök*, meg hogy ő se tud elmenni egész nyáron sehova. Csak a sok teddide-teddoda. Úgy látszik, a benyitó megelégszik ezzel a válasszal, mert megvonja a vállát, és egy *micsináljunk*, *ez van* mondattal behúzza az ajtót.

Rengeteg ilyen és ehhez hasonló párbeszédet hallottam már. Nem volt benne semmi különös. Mégis annyira elcsodálkoztam, hogy le kellett tennem a könyvemet kis időre. Miért állnak szóba az emberek egymással? – meredt fel bennem az ámulat. Mi az, ami beszédre készíti őket egyáltalán? Mi ez a folytonos beszéd? Hogy ha két ember találkozik, rögtön beszélni kell? Nem győztem csodálkozni ezen. Olyan újonnan megfogalmazott kérdés volt ez, hogy tudtam, nem ejtethem el, most már dolgom van vele. Háttha ebből a magból kicsírázik valami – gondoltam magamban. Vagy ha nem, akkor sem természetlen, mert hát természetlen-e az az ámulat, ami egy megmagyarázhatatlan természeti jelenség láttán fogja el az embert?

Hetekkel később rájöttem, hogy miért.

Semmi másért, mint a *drámai hatás* érdekében.

Mert minden, amit kapunk az élettől, vagy így vagy úgy megteremtünk magunknak kevés, vagy később válik kevéssé. Vegyük például, akinek szép, fürdőszobás lakása van a városban. Forró nyári napokon, hogy lehűtse magát, lezuhanyozik. De a vizet sokáig kell állíttatni, hogy pont a megfelelő hőmérsékletű legyen, akkor is csak az első pár perc jó, amíg valóban megvan a frissítő érzés. Utána már csak áztat, eszünkbe jut, hogy pazaroljuk a vizet, egyszer csak már megint túl hidegnek érezzük, majd észrevesszük, hogy bőrünk durva, száraz lesz utána. Egy óra múlva már nem is érződik a zuhanyozás hatása, akár kezdhethénk előlről.

Tegyük fel, hogy a reggeli zuhany után a konyhába lépünk, hogy megigyunk egy kávé. Annyira megszokott, már észre se vesszük. Sokat babrálunk a kávéfőzővel, amíg kifő a barna lé. De mindig csak az első pár korty megfelelően forró. Utána már langyosan keserű és közönséges lesz. Ráadásul a hatást, a kellemes tüzet a fejünkben sem kapjuk meg mindig. Egyszer-egyszer ugyan eltaláljuk. De a hatás akkor is elszáll a semmibe. Igazi gondolatok, lejegyzésre méltó történetek ritkán jutnak eszünkbe. Inkább csak arra érzünk vágyat, hogy akármilyen jelentéktelen dolgot az életünkben nagy erőbedobással adjunk elő. Ahogy a kávé hatása elszáll, már korántsem érezzük fontosnak.

Minden reggelnek az a vége, hogy ide-oda tologatjuk az üres csészét a vakítóan fehér konyhaasztalon, de sem a makulátlanul tiszta sorba rakott tányérok, sem a foltnélküli, sima konyhapadlón nem tud megpihenni a tekintetünk. Miközben nézni mindig kell valamit.

Aki faluban lakik, annak sem könnyebb a helyzete.

Mert a faluban az egész élet ellenünk van. Állandó éberségre készítet, mint ahogy egy vadállat éber a vadonban. Itt van mindjárt az éberség a piszok és a szagok ellen. A szálló por, a sár, hamu és mindent befonó pókháló ellen. (A faluban régen „tisztának” lenni külön érénynek számított, mint akinek a létfenntartás

mellett még erre is jut ereje.) A faluban egyetlen pillanat sem semleges, minden pillanatban történik valami. Az időjárás nem drámai hatású (mint ahogy a romantikusok elképzelik a vihart), hanem maga a dráma. A tél felfalja az embert. Az éveket számolni azt jelenti, a mögöttünk levő teleket számolni.

Mivel folyamatosan kevés minden, vagy mindig túl kell haladni valamit valamilyen cél érdekében, egyetlen megkönnyebbülés: ennek a harcnak különböző drámai helyzetekbe való felöltöztetése és elbeszélése.

Ezek a drámák színesek, de képletük változatlan.

Mert ha én előadom a saját drámámat neked, iratlan szabály, hogy komolyan, figyelmesen végighallgass. Ennek fejében aztán én is meghallgatom a te drámádat. A legnagyobb sértés, soha meg nem bocsátható bűn, ha szembe nevetlek, vagy keményen rád szólok, hogy ne mondd el a drámádat, mert nem vagyok kíváncsi rá.

Vannak emberek, akik a dráma megformálásának valóságos művészei.

Az ilyen emberek körül, ha még nem is mondtak semmit folyamatos magasfeszültség vibrál. Csendjük vihar előtti nekirugaszkodás. A másik embernek, aki útjukba kerül, más dolga sincs, csak hogy néző legyen. A hatás befogadója. Jó, ha csodálkozik, szörnyülködik, de még jobb, ha nem mond semmit. Csak ott van.

Az ilyen emberek mindent beleadnak a drámájukba, csak hogy minél színesebb, hatásosabb legyen. Várákoztatnak, cifráznak, felemelik a hangerőt, különösen a dráma végkifejlete előtt. (Miközben a néző a végkifejletet már előre tudja.)

Ezek az emberek teljesen beleélik magukat a saját drámájukba.

Egy másik, főleg nagyvárosban tapasztaltam ezt, a szenttelen, érzelmentes hangon előadott dráma. Ekkor rendszerint úgy mondjuk el a másik embert utolsó gazfickónak, hogy komolyan érvekkel alátámasztva tesszük ezt. (A gazfickó szót akár ki is hagyhatjuk, a másik így is érteni fogja.) A hangerő és az érzelmek lefokozása azt jelenti, hogy hagyom az érveket beszélni. Ez eleganciát kölcsönöz a drámának. Falusiasnak, durvának tűnne, a hatást is elvenné, ha ezt még érzelmekkel is megterhelném.

Akár ezt az utat is választhatnám – gondoltam, amikor minderre rájöttem.

A könyvben kettőt lapoztam, mintha ezt a gondolatot mégis el akartam volna hártani.

Megdöccent a vonat, állomáshoz érkezett. Útitársaim szedelőzködtek. Valószínűleg az előbb benyitó nő is. A városok már messze vannak, leszálltak a fehérnadrágos, bőrröndös kirándulók. Egyedül maradtam a fülkében. Újra olvasni próbálok. (Mindesetre úgy teszek, mintha mélyen elmerülnék a könyvben.) A kaulauznő, aki előbb a jegyemet ellenőrizte, végigjárja a folyosót, és amikor a fülkémhez ér, egy pillanatra habozik, hogy benyisson-e. Érzik a feszültség a levegőben. Végül kihúzza az ajtót, és megkérdezi, hogy meddig utazom. *Gilvácsig*

- válaszolom nyugodtan. Majd hozzáteszem: *Gilvácsig még van, úgy tudom.* Erre titokzatosan elmosolyodik, és rám hagyja, hogy addig még van, igen.

Ez volt az első jel.

Innentől kezdtem el figyelni magam.

Rájöttem, hogy akkor is látom a saját arcom, amikor valójában nem látom. És ez a kép a valóságnak megfelelő. Ezt onnan tudom, hogy a másik ember visszaigazolja. Régen is észrevettem ezt olykor-olykor, de akkor nem érdekelt különösebben. Most már tudtam, mindig az arcom rebbenésére kell figyeljek - *belülről.*

Arra is rájöttem, hogy le kell szoknom a báméskodásról.

Igencsak rossz szokásom volt ez eddig. Különösen az emberek arcát szerettem figyelni. Ők ilyenkor soha nem néztek rám, kerülték a tekintetemet, és ez felbátorított. Nem csak a szép vagy a különös arcokkal volt ez így. Az arc csak mozgékonyasága okán is felfedezendő táj volt, amit a hang sajátossága még inkább átszínezt. Különösen akkor szerettem az embereket nézni, mikor mással voltak elfoglalva. Párbeszéd közben, amikor mereven a másik szemébe kellett nézni, mímelve, hogy érdekel a mondanivalója, az arcot nem lehetett rendesen felfedezni.

De ugyanígy voltam mindennel. Szerettem beleveszni a tájba, nem vettem meg a homokos, gazos, százszor látott alföldet sem. A romosnak, elhagyatottnak szinte ujjongtam, a szemem jobban beleveszett a torzba, mint amit az emberek szépnak tartottak. Mindenütt találtam néznivalót. Mivel mindig benyomások kereszttüzeiben álltam, hol ide, hol oda húzva, darabokra szakadva, folytonos késésben éltem, mint az elbáméskodó gyerek, aki újra és újra orra esik.

Magamat egyáltalán nem láttam, éreztem ilyenkor. Ebben a nagy megfigyelésben egy senki voltam.

Azt hittem, mivel *én látok*, engem nem lát senki.

Amikor számot vettem mindezzel, arra is rájöttem, hogy ezentúl nem kell élményeket hajszoynom. Egyáltalán semmilyen néznivalót. Sehová sem kell kimozdulnom, elég, ha végzem a napi feladataimat észrevétlenül. Eközben nem néztem szét, nem báméskodtam, a látás csak tájékozódási pontként volt érdekes. (Mint amikor az autóbuszban csak előre lehet nézni, különben elővesz az utazási betegség.) Készen álltam mindenkire, mert folytonosan éreztem a másik vibrálását magam körül. Az arcom készen állt azáltal, hogy látta magát. Mindenkiel egyformán beszéltem, megjátszottam a haragost, a jogosan felháborodót, a megértőt, a bölcsét. Észrevettem, hogy beszédem könnyed lett, pontos, helyén levő. Eltaláltam az arányokat. A társadalom is kezdte megbecsülni egyensúlyomat, kimértséget, mindenütt, még az egyszeri találkozások nyomán is tisztelet vett körül.

Miközben a társadalom megbecsülése egyáltalán nem érdekelt.

Visszagondoltam arra a jelenetre a vonaton. A kalauznő azért kérdezte, hogy meddig utazom, mert furcsállotta, hogy egy jólöltözött, könyvet olvasó alak, miért nem szállt le a nagyvárosban. Úgy tűnhetett neki, hogy ez a valaki elfejtett

leszállni. És azért mosolygott olyan titokzatosan, mikor azt mondtam, hogy Gilvácig még van, mert nem lelepleztem, hanem fenntartottam a *titkot*. (Mert miért szálllok le épp Gilvácson?)

Elhatároztam, hogy ezt az új éneket mindjárt azonnal, a legkülönbözőbb helyzetekben kipróbálom. Egyik délután fogorvoshoz kellett mennem, mert időpontom volt aznap. Emlékeztem, régen, „csak valahogy essünk túl rajta” érzéssel léptem be mindig az ajtón. Túlzás, hogy féltem volna. Inkább igyekeztem tudomást sem venni a helyzetről. Mintha nem én, hanem az árnyékom ment volna be helyettem. Láthatatlan voltam, ha kérdeztek, feleltem. De semmi több.

Arra is emlékeztem, hogy a legtöbb ember nagy feneket kerít fájdalomának. Mert most van kinek elmondani, elvégre azért van itt. A fogorvos hősiesen tűri ezt, van, hogy érdeklődést mímel, hümmög, mint aki érti.

Most viszont kellemes izgatottsággal léptem be a fogorvos ajtaján. *Á, maga az, Felícia?* – nézett rám a papírja mögül. Lassan, ráérősen bogoztam ki a könnyű sálamat. (Nem volt benne semmi az idegen helyzetek sutaságából.) Az üdvözlés után nem mondtam semmit. Nem ügyefogyott csend volt ez, ami után furcsán koppan a szó. Inkább tudatos, magamat figyelő hallgatás. Tökéletesen ura voltam a helyzetnek. Láttam, hogy az orvost kellemesen meglepi a hallgatásom. Ő sem beszélt.

Majd mégis megszólalt. A puha és kemény tömés különbségeit ecsetelte nagy szakértelemmel. Előadásában a szakkifejezéseket fiatalos slendriánsággal vegyítette. Ugyan figyelemmel hallgattam, de nem azzal a kétségbeesett figyelemmel, ami a páciens jellemzi. (Mint amikor élet-halálról döntenek fölötte.) Mintha csak mímeltem volna a figyelmet, de furcsa mód ettől csak még jobban felfogtam mindent. Ebben a mímelésben éreztem igazán *magamat*.

Előadása közben néha-néha szünetet tartott, jelezve, hogy akkor szólhatok közbe. Én hallgattam. Ez felbátorította olyannyira, hogy régvolt pácienseit kezdte előszedni, akik így vagy úgy pórul jártak. Persze azért, mert nem hallgattak rá...

Néha megszólaltam azért, hogy ne legyen féloldalas a beszélgetés. Ha túlzásba viszem a hallgatást, kiengedem a kezemből a gyeplőt, és a másikban felmerül, hogy azért nem szólok, mert nincs mit mondanom. (Különben is minden aránytalanság az én érzésének legnagyobb ellensége.) Azt kellett elérnem, hogy a másik érezze, nagyon is van mit mondanom, csak még egyelőre nem terítem ki a kártyáimat.

A kezelés végén valahogyan szóba került, milyen sokat utazom. Persze csak a beteglap megírása miatt, hogy melyik címemet írja be. Majd mintha akkor jutott volna eszébe, megjegyezte, hogy nemsokára akar nyitni egy rendelőt abban a másik városban is, ahova gyakran járok. Elvégre terjeszkedni kell, ha a szakmában akarunk maradni...

Barátian váltunk el. Benne volt a levegőben, hogy nem marad ennyiben.

És valóban, néhány hét után felhívott, hogy állapotom felől érdeklődjék. Rendben van a tömés, igen, válaszoltam. Pillanatnyi csend állt be a vonal túlsó

végén. Ez a csend volt a határvonal. Majd egy nagy levegővétel után folyt tovább a beszélgetés. Innentől tudtam, hogy bármennyire is a tömés állapotáról és további kezelésekről beszélünk, valami mást értünk rajta.

A fogorvos mint férfi nem érdekel. És az sem, hogy mivé fejlődik a dolog. De rájöttem, hogy amíg *én* vagyok, a világ szilárd és biztos. A lépéseim pontosak, a szavaim célba találnak. Mindig van választásom. Amíg én érzem magam, semmi baj nem érhet. Amíg én vagyok, halhatatlan vagyok. Ami utána lesz, nem érdekel.

A halálra gondolás is csak gyermekes bámészkodás.



Davi Kopenawa janomami vezető harci festéssel a haximui mészárlás után. Ormuzd Alves fényképét fotózta újra Claudia Andujar (A kapcsolat következményei sorozatból), 1993